

**ЛЮБЛІНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІВАНА ПАВЛА ІІ
ЄВРОПЕЙСЬКИЙ КОЛЕГІУМ ПОЛЬСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ УНІВЕРСИТЕТІВ**

БЕГЕН Олег Богданович

**КАТОЛИЦЬКА АКЦІЯ І УКРАЇНСЬКІ
КАТОЛИЦЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ У СХІДНІЙ МАЛОПОЛЬЩІ
(СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ) В МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД**

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора гуманітарних наук у галузі історії

Люблін – 2007

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі суспільно-політичних рухів XIX-XX ст. Люблінського католицького університету Івана Павла II (Польща)

Науковий керівник:

габілітований доктор **Ян Конєфал**,
професор Люблінського католицького
університету Івана Павла II,
завідувач кафедри суспільно-політичних
рухів XIX-XX ст. (Польща)

Офіційні опоненти:

габілітований доктор о. **Станіслав Набиванець**,
професор Ряшівського університету (Польща)

габілітований доктор о. **Зигмунт Зелінський**,
професор Люблінського католицького
університету Івана Павла II (Польща)

Захист відбувся 11 червня 2007 року о 11 год. місцевого часу на засіданні спеціалізованої вченої ради у Люблінському католицькому університеті, на гуманітарному факультеті за адресою: (вул. Алеї Рацлавіцкє 14, м. 20-950 Люблін, Польща). Рада гуманітарного факультету 19 вересня 2007 року ухвалила рішення про надання наукового ступеня докторанту.

З дисертацією можна ознайомитись у:

- Науковій бібліотеці Люблінського католицького університету ім. Івана Павла II за адресою: (вул. Шопена 27, 20-023 Люблін, Польща)
- бібліотеці Європейського колегіуму польських і українських університетів (вул. Марії Кюрі-Склодовської 5, 20-029 Люблін, Польща).

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Українська історична думка тривалий час розвивалася у несприятливих умовах для самої української історії, коли більшість історичних фактів було підмінено вигадками та міфами, вигідними тоталітарному комуністичному режимові. Історичну науку було перетворено на засіб пропаганди, а цілі покоління молодих українців приречено до забуття власної історії. Звичайно, українська історія багатогранна та неоднозначна, але її послідовне перекручування призвело до того, що маємо багато білих плям та легких запитань, на які доведеться шукати відповіді ще не одному поколінню науковців. Сучасні дослідження української історії, особливо першої половини ХХ століття, стосуються, так би мовити, „найбільш пекучих” тем, водночас поза увагою дослідників залишається велика кількість матеріалу, на перший погляд, нібито другорядного, але насправді дуже важливого для доповнення образу епохи.

Питання, порушені у цій праці, стосуються насамперед Східної Галичини¹ та галицьких українців у період між двома світовими війнами. Це був час, коли українці вже усвідомили себе повноцінною нацією та активно включились у суспільну, громадську й політичну діяльність; нова епоха почалась після закінчення виснажливої війни та українських національних змагань за власну державу. Можливо, найунікальнішим є те, що цей період тривав лише якихось двадцять років і закінчився з вибухом Другої світової війни. У цей часовий проміжок зароджувались нові уявлення, бачення, можливості та ідеї. Важливе місце серед нових реалій незмінно займала Греко-Католицька Церква – інституція, яка залишалась одним з небагатьох консолідуючих і націєтворчих чинників в історії України, а передовсім – Східної Галичини. Активна діяльність Церкви дала чи не найвагоміший поштовх розвитку українського суспільства протягом ХІХ-ХХ століть.

У працях, що з’явилися в сучасній Україні та у Польщі, переважно висвітлюється діяльність проводу Церкви у модерний період, особливу увагу в них приділено чільним діячам цієї інституції – Антонію

¹ У тексті вживаємо також термін „Східна Малопольща” – таку адміністративну назву ввела польська влада за часів Другої республіки, щоб підкреслити „польську” приналежність земель, на яких проживали переважно українці. Терміни „Східна Галичина” та „Східна Малопольща” вживаються в дисертаційній роботі як взаємозамінні, що стало наслідком компромісу між позиціями автора та керівника дисертації.

Ангеловичу (1808-1814), Григорію Яхимовичу (1860-1863), Андрею Шептицькому (1901-1944), Йосифу Сліпому (1939-1984) та ін. Лише останніми роками завдяки тому, що відкрився доступ до багатьох джерел, які збереглися не лише в українських архівах, а й за кордоном, став можливим детальніший аналіз міжвоєнного періоду історії Церкви. Попри те, що про діяльність багатьох українських товариств, організацій і партій різного спрямування того часу вже багато відомо, можна зустріти цілий пласт ще не дослідженого матеріалу.

Темою дисертації є український католицький рух, який розгорнувся в рамках Католицької акції у Галицькій митрополії в 1930-1939 рр. Цей рух, попри стисло окреслену прорелігійну та процерковну орієнтацію, став масовим, зібравши у своїх лавах велику кількість членів. Католицькі товариства незаслужено забуті сучасними дослідниками, які відвели католицькому рухові місце на маргінесі історії тільки за те, що він дотримувався консервативної ідеології. Із кволих паростків на початку 1920-их рр. український католицький рух із запровадженням у 1931 р. Католицької акції перетворюється на потужну силу в галицькому суспільстві, кидаючи виклик не лише соціалістичній та націоналістичній ідеологіям, але й, у певний момент, Польській державі. Крім того, в лоні саме католицького руху зароджується українська християнська демократія, в середовищі якої було створено першу українську католицьку партію, котра, поряд із партіями народно-демократичного спектру, активно діяла у політичному житті галицьких українців.

Актуальність дослідження цієї теми обумовлена як її невивченістю і потребою всебічного висвітлення, так і необхідністю врахування історичного досвіду українського католицького руху в сучасному церковному й громадському житті.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне історичне дослідження виконане в рамках наукової проблематики кафедри суспільно-політичних рухів ХІХ-ХХ століття гуманітарного факультету (історія) Люблінського католицького університету Івана Павла ІІ (Польща) та Європейського колегіуму польських та українських університетів (ЄКПУУ). Досліджувана у дисертаційній роботі проблема є складовою комплексної теми „Історія розвитку українських суспільно-політичних та релігійних рухів ХІХ-ХХ століття”.

Метою дисертаційного дослідження є комплексний аналіз причин виникнення та діяльності масового українського католицького руху в Східній Галичині у міжвоєнний період, а також його взаємодії

з ієрархією Греко-Католицької Церкви та іншими суспільно-політичними силами й інституціями в період існування Другої Речі Посполитої.

Досліджуючи дану тематику, автор виходив з трьох концептуальних передумов, які, певною мірою, демонструють підхід до самого дослідження. А саме: дослідження порушеної теми здійснюється, по-перше, в контексті історії Греко-Католицької Церкви, починаючи від відновлення Галицької митрополії на початку XIX ст., закінчуючи активною діяльністю Церкви у XX ст., завдяки якій розвинувся масовий український католицький рух; по-друге, в контексті виникнення католицьких рухів у країнах Західної Європи – Італії, Франції, Бельгії, Німеччини, відтак у Польщі, аж до реалій Східної Галичини; і по-третє, в контексті розвитку українського політичного життя галицьких українців. Ця передумова випливає з факту остаточного формування української „модерної нації” на початку XX ст., зокрема й у Східній Галичині. Національно свідомі галицькі українці активно працювали для українського суспільства: так з’явилися перші просвітницькі товариства, постали перші політичні програми, і врешті на українському галицькому ґрунті забуяли різного роду ідеології. Було б дивним, якби ніша католицького руху залишилась незайнятою. Ріст і структуризація українського життя дають поштовх не лише виникненню католицького руху, тісно пов’язаного з Церквою, але й зародженню паростків християнської демократії.

Об’єктом дослідження є українські католицькі товариства, які у міжвоєнний період функціонували у Східній Галичині під патронажем Католицької акції.

Предметом дослідження є процес заснування та діяльність різних католицьких об’єднань в Галицькій митрополії (до складу якої входили Львівська архієпархія, Перемишська та Станіславівська єпархії, а також Апостольська адміністрація Лемківщини).

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період 1918-1939 років, починаючи від подій, пов’язаних із відновленням діяльності різних суспільно-релігійних товариств після польсько-української війни та встановлення Другої Речі Посполитої, до початку Другої світової війни, коли вже активно діяли масові католицькі організації. 1918-1930 роки були періодом пошуку нових ідей та можливостей створення потужного українського католицького руху, а 1930-1939 роки – періодом впровадження Католицької акції греко-католицьким єпископатом на теренах Східної Галичини, наслідком чого стало виникнення масового католицького руху.

Географічні межі роботи охоплюють територію Галицької греко-католицької митрополії, яка в тогочасних обставинах Польської держави носила неофіційну назву Східної Малопольщі або історично називалася Східною Галичиною.

Методи дослідження пов'язані з метою, об'єктом, предметом і науковим завданням дисертаційної праці. У процесі дослідження застосовано загальнонаукові методи. Для розкриття взаємозв'язку процесів і найважливіших питань проблеми автором застосовано також наступні спеціально-історичні наукові методи: історико-порівняльний – для компаративного аналізу процесу розвитку і змін в суспільно-релігійному житті галицьких греко-католиків та аналогічних процесів у Римо-Католицькій Церкві; історико-типологічний – для розкриття взаємозв'язку загальнодержавної та регіональної релігійної політики; історико-генетичний – для висвітлення виникнення католицьких товариств у різних країнах Європи; історико-системний – для забезпечення цілісності дослідження процесу розвитку української Католицької акції у Східній Галичині та отримання обґрунтованих узагальнень і висновків.

Наукова новизна дисертації. На основі залучення значної кількості матеріалів польських та українських архівів уперше зроблено спробу комплексного аналізу розвитку Католицької акції на українських землях у першій половині ХХ століття.

Теоретичне і практичне значення дослідження. Висновки та теоретичні положення можуть бути використані при підготовці курсу з історії України та церковної історії, у підготовці спецкурсів у вищих навчальних закладах, а також для подальших наукових досліджень, присвячених проблематиці суспільно-політичних та релігійних рухів першої половини ХХ століття.

Апробація теми. Дисертація обговорювалась на засіданні кафедри суспільно-політичних рухів ХІХ-ХХ ст. Люблінського католицького університету (ЛКУ), а також на засіданні Інституту історії ЛКУ. Основні положення дослідження були представлені на таких наукових конференціях: ІІІ і ІV Дні науки Європейського колегіуму польських та українських університетів (Люблін, Польща, 2004, 2005); Міжнародна наукова конференція „Релігія і громадянське суспільство: через міжкультурні комунікації до діалогу цивілізацій” (Ялта, 2005); ХVІ Міжнародна конференція „Історія релігії в Україні” (Львів, 2006); конференція, присвячена Дню мирянина (Львів, 2007); Conference of the Commission Internationale d'Histoire et d'Etude du Christianisme (СІНЕС), Religious Space of East-Central Europe – Open to the East

and the West (Люблін–Львів, 2007); наукова конференція „Служіння і спадщина митрополита Василя Липківського” (Київ, 2007).

Структура роботи. Дисертація побудована за проблемно-хронологічним принципом, відповідає темі та поставленим завданням дослідження. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел і літератури, переліку таблиць, ілюстрацій, додатків та карт. Загальний обсяг дисертації складає 330 сторінок, список використаних джерел – 16 сторінок, додатки – 47 сторінок.

Дисертація написана польською мовою.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У *Вступі* обґрунтовано тему, мету та завдання дослідження, визначено його об’єкт і предмет, хронологічні межі, методологічні засади, окреслено актуальність і наукову новизну. Проаналізовано джерельну базу дисертаційної роботи, яку склали насамперед оригінальні документи Архіву нових актів у Варшаві (Archiwum Akt Nowych w Warszawie). У праці використано наступні фонди з цього архіву: Ministerstwo Spraw Wewnętrznych (MSW), 1918-1939; Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w Warszawie (MWRiOP), 1917-1939; Urząd Wojewódzki we Lwowie (UWL), 1919-1939; Urząd Wojewódzki w Stanisławowie (UWS), 1923-1939; Komenda Wojewódzkiej Policji Państwowej we Lwowie (KWPPPL), 1920-1927; 1929-1935, 1937-1939; Komenda Wojewódzkiej Policji Państwowej w Tarnopolu (KWPPPT), 1922-1939. Опрацьовано матеріали Перемиського державного архіву (Archiwum Państwowe w Przemyślu) та використано матеріали з фондів: Akta Biskupstwa Greckokatolickiego (ABGK), 1291-1946; Kapituła Greckokatolicka w Przemyślu (KGK), 1551-1946. У праці використано та опрацьовано матеріали українських архівів, зокрема Центрального державного історичного архіву України у місті Львові та його фондів: Колекція документів про шляхетські маєтки на території Руського, Волинського, Подільського та інших воєводств (1423-1932); Товариство імені Михайла Качковського, м. Львів, 1874-1939 рр.; Українське педагогічне товариство „Рідна Школа”, м. Львів (1881-1939); Українське Національно-Демократичне Об’єднання (УНДО), м. Львів (1925-1939); Шептицький Андрій, Олександр граф, митрополит Греко-Католицької Церкви 1865-1944 рр.; Назарук Осип (1883-1940), адвокат, журналіст і публіцист, письменник, громадський і політичний діяч (1883-1944); Українська Парламентарна Репрезентація в польському

Сеймі і Сенаті, м. Варшава (1922-1938); Редакція газети „Нова Зоря”, м. Львів (1926-1939); Греко-Католицький митрополичий Ординаріат, м. Львів (1531-1945); Центральна адміністрація столових маєтків Греко-Католицької митрополії, м. Львів (кінець XIX століття – 1945 р.); Греко-Католицька богословська академія, м. Львів (1780-1945), опис 1 і 2; Адміністрація журналу „Наш Приятель”, м. Львів (1921-1939); Колекція документів про діяльність урядів та армії Української Народної Республіки та Західноукраїнської Народної Республіки (1914-1939); Протоігумен монастирів Чину св. Василя Великого, м. Львів (1575-1945); Децикевич Володимир (1865-1946) – громадсько-політичний діяч, керівник Галицького департаменту МВС у Відні (1906-1916), віце-президент Намісництва у Львові (1916-1918); Бучко Іван (1891-1974), львівський греко-католицький єпископ (1908-1939). Матеріали Державного архіву Львівської області та фонд Starostwo Grodzkie Lwowskie (1928-1939). Матеріали Державного Архіву Івано-Франківської області та його фонди: Станіславське воєводське управління, м. Станіславів (1921-1939); Станіславське повітове староство; Станіславське повітове управління державної поліції; а також матеріали Державного архіву Тернопільської області та його фонди: Тернопільське повітове староство (1920-1939); Бережанське повітове староство (1920-1937); Бучацьке повітове староство Тернопільського воєводства (1929-1939); Чортківське повітове староство Тернопільського воєводства (1919-1939); Тернопільське воєводське управління (1921-1939); Теребовлянська повітова команда державної поліції (1920-1937); Зведений фонд постерунку державної поліції (1921-1931); матеріали архіву Інституту історії Церкви Українського католицького університету та його фонд „Архів М. Дзєровича, президента Генерального Інституту Католицької Акції Греко-Католицької Галицької церковної провінції”. У дисертаційному дослідженні опрацьовано та використано 27 позицій української та польської періодики: „Biuletyn Polsko-Ukraiński” (1932 – 1939), „Kurier Wileński” (1933), „Przegląd Katolicki” (1930-1939), „Ruch Katolicki” (1931-1939), „Sprawy Narodowościowe” (1930-1939), „Богословія” (1923-1939, 1942), „Вісник Станіславівської Єпархії” (1928-1939), „Державна Нація” (1927), „Дзвони” (1931-1939), „Діло” (1931-1934), „Добрий Пастир” (1931-1939), „Католицька Акція” (1934-1939), „Лікарський Вісник” (1967), „Львівські Архієпархіальні Вісті” (1930-1939), „Мета” (1930-1939), „Національна Думка” (1924), „Наш Шлях” (1922), „Наші Вісті” (1925, 1926), „Нива” (1930-1939), „Нова Зоря” (1930-1939), „Перемиські Єпархіальні відомості” (1934), „Поступ” (1923-1930), „Розбудова На-

ції” (1928, 1931, 1932), „Руслан” (1911), „Студентський Голос” (1928), „Українське Юнацтво” (1933-1939), „Український Бескид” (1928-1939). Періодика та архівні матеріали були найважливішими джерелами інформації для автора.

При написанні дисертаційної праці автор зіткнувся з проблемами, пов’язаними з розпорошеністю матеріалів з даної тематики та фактичною відсутністю поглиблених наукових досліджень цієї теми. Роботи міжвоєнного періоду в українській історіографії оминають увагою Католицьку акцію та масовий український католицький рух, що постав на її ґрунті. Більшість дослідників лише побіжно згадують, що такий рух існував і що він мав певний вплив на галицьке суспільство того часу. У польських дослідженнях увагу приділено вивченню історії самої Греко-Католицької Церкви. Українські праці, написані в діаспорі, теж лише частково торкаються вищезазначених проблем. Побіжні згадки про український католицький рух можемо зустріти в таких авторів, як: О. Субтельний, І. Лисяк-Рудницький, І. П. Химка, А. Кравчук, А. Животко, Б. Боцюрків, М. Гайковський, К. Grunberg, В. Sprengeł, S. Stępień, ks. A. Kubasik, ks. T. Sliwa, P. R. Magocsi та інші.

У літературі переважно заторкнуто загальні теми, які лише частково перетинаються з тематикою даного дисертаційного дослідження, як наприклад: Budorowycz B. Sheptyt’skyj and the Ukrainian National Movement after 1914. // *Morality and Reality. The Life and Times of Andrej Sheptyts’kyi*, editor P. R. Magocsi. – Edmonton, 1989; Torzecki R. Sheptyt’skyj and Polish Society // *Morality and Reality. The Life and Times of Andrej Sheptyts’kyi*, editor P. R. Magocsi. – Edmonton, 1989; Bociurkiw B. *The Ukrainian Greek Catholic Church (1939-1950)*. – Edmonton Toronto, 1996; Grunberg K. Sprengeł B. *Trudne sąsiedztwo. Stosunki polsko-ukraińskie w X-XX wieku*. – Warszawa, 2005; Kubasik A. Arcybiskup Andrzej Szeptycki wizja ukraińskiego narodu, państwa i Ukrainy. – Lwów Kraków, 1999; ks. Sliwa T. *Kościół Greckokatolicki w Polsce w latach 1918-1930 // Kościół w II Rzeczypospolitej*, red. Z. Zieliński, S. Wilk. – Lublin, 1980; Stępień S. *Organizacja i struktura terytorialna greckokatolickiej diecezji przemyskiej w latach 1918-1939 // Polska – Ukraina 1000 lat sąsiedztwa*. – Т. 3. – Przemyśl, 1996; Stępień S. *W poszukiwaniu tożsamości obrządkowej. Bizantyzacja a okcydentalizacja Kościoła Greckokatolickiego w okresie międzywojennym // Polska – Ukraina 1000 lat sąsiedztwa*. – Т. 1. – 2000; Лисяк-Рудницький І. *Історичні есе*. – Т. 2. – Київ, 1994; Животко А. *Історія української преси*. – Мюнхен, 1989; Гайковський М. *Католицька Акція мирянський рух українців у міжвоєнному періоді ХХ століття // Роль і місце мирян у Церкві*. –

Львів, 1998. Єдина праця – „Українська молодь Христові: пропам’ятна книга: документальний збірник 1933-1988” (Рим, Парма, 1991), яка з’явилась у діаспорі, частково подає важливі матеріали про історію українського католицького руху у 30-их рр. ХХ ст. у Східній Галичині.

Перший розділ – **Гене́за Католицької акції в Європі** – складається з трьох підрозділів: **1. Католицькі суспільно-політичні рухи; 2. Початки Католицької акції; 3. Католицька акція у Польщі.** У них в хронологічному порядку висвітлено найважливіші аспекти порушеного питання. Перший і другий підрозділи ілюструють зародження на тлі масової активності ліберальних ідеологій кінця ХІХ – початку ХХ ст. у Європі католицького суспільного руху мирян, що знайшов підтримку єпископату Католицької Церкви. Згодом він отримав назву „Католицька акція” і став важливим чинником Римського Апостольського престолу у протистоянні різним ворожим Церкві ідеологіям. Стимулом до творення таких корпоративних об’єднань стала енцикліка *Rerum novarum* папи Лева ХІІІ з 1891 р., у якій було сформульовано головні засади соціальної доктрини Церкви. Почавшись у країнах Західної Європи (Італія, Франція, Бельгія, Німеччина), католицький рух знайшов активних прихильників і в центрально-східній її частині. Представлено явище християнської демократії, структури та цілі якої на початках майже нічим не відрізнялись від звичайних католицьких об’єднань, що ставали на захист прав і свобод Церкви. Хоча тема розвитку християнської демократії не має прямого відношення до нашого дисертаційного дослідження, без її короткого огляду неможливо зрозуміти перебіг подій, які залишили свій відбиток на реаліях Галичини.

Варто відзначити, що не лише західноєвропейський рух мирян під патронатом Церкви мав вплив на український католицький рух у Східній Галичині, але й деякі елементи християнської демократії вплинули на розвиток української політичної думки. Можемо згадати намагання деяких українських католицьких партій долучитись до політичного життя галицького суспільства: йдеться про Християнсько-суспільну партію (УСП) та Українську католицьку народну партію – Українську народну обнову (УКНП-УНО). Однак треба зауважити, що паралелі між християнською демократією європейського зразка та українськими явищами такого ґатунку є радше умовними: можна говорити не про феномен української християнської демократії, а радше про деякі запозичені із Заходу її ознаки, що тою чи іншою мірою прижились на галицькому ґрунті.

У третьому підрозділі проілюстровано виникнення і діяльність польського католицького руху мирян, який мав довшу та бурхливі-

шу історію, ніж український, сягаючи своїм корінням другої половини XIX століття. Представлено розвиток католицьких об'єднань до отримання Польщею незалежності, а потім детально проаналізовано їх діяльність у міжвоєнний період. Саме тут йдеться про впровадження Католицької акції на території Другої Речі Посполитої, розвиток мережі католицьких організацій для чоловіків, жінок та молоді. У 1926 році у Варшаві відбувся перший Католицький з'їзд, на якому засновано Католицьку лігу, що мала діяти в усіх єпархіях. У 1928 р. створено комісію єпископату в справах Акції, до якої увійшли кардинали Август Гльонд і Александр Краковський, митрополити Адам Стефан Сапега та Андрей Шептицький, а також єпископ Станіслав Адамський. 24 листопада 1930 року кардинал А. Гльонд проголосив створення Генерального інституту католицької акції (NIAK) з центром у Познані. Друкованими органами польського NIAK стали часописи: *Ruch Katolicki*, *Misterim Christi* та *Kultura*. Директором Інституту у Польщі обрано єпископа С. Адамського. Наприкінці 1930-их років усі польські католицькі організації нараховували 519 665 членів.

Наступний розділ має назву „Греко-католицька спільнота у Другій Речі Посполитій” і складається з чотирьох підрозділів: **1. Стан Греко-Католицької Церкви у Східній Малопольці; 2. Українські видавництва та преса; 3. Українські студентські організації; 4. Об'єднання греко-католиків перед упровадженням Католицької акції на тлі інших організацій.** У першому підрозділі представлено ситуацію, в якій опинились Греко-Католицька Церква та українці у Другій Речі Посполитій. Щоб читач міг зрозуміти ті умови, в яких діяв український католицький рух, автор подає чимало статистичних матеріалів. У другому і третьому підрозділах йдеться про українські видавництва, пресу та студентські організації, пік розвитку яких припадає на міжвоєнний період XX століття. У четвертому підрозділі висвітлено політичну ситуацію у Східній Галичині. Тут представлено найважливіші українські політичні партії різного ідеологічного спрямування, а також ставлення до них греко-католицького єпископату. У цій частині праці показано, як на тлі популярних націоналістичної та соціалістичної ідеологій спочатку повільно, а згодом доволі швидко почав розвиватися католицький рух. Цей розділ є певним вступом до епохи, про яку йтиметься у головній частині праці.

Третій розділ – **Розвиток української Католицької акції у Другій Речі Посполитій** – складається з шести підрозділів, у яких представлено аспекти діяльності українських католицьких товариств,

що у 1930-1939 рр. творили український католицький рух у Східній Галичині.

Перший підрозділ – *Діяльність Українського католицького союзу* – представляє заснування та діяльність у 1930-1939 роках одного з найголовніших об'єднань українців-католиків у Львівській архієпархії – Католицького союзу. Різні українські сили вбачали у його заснуванні реакцію Церкви на агресивну політику націоналістичного підпілля. Союз був заснований одразу ж після великих акцій саботажу, організованих Організацією українських націоналістів (ОУН) у 1930 році. Існує думка, що заснування Союзу стало відповіддю на перегруповання очолюваних УВО націоналістичних сил, що створили у 1929 році ОУН. Для єпископату це була радше одна зі спроб внести в українське життя чинник суспільної рівноваги. Польська сторона сприймала Союз як політичну партію під патронатом митрополита Андрія Шептицького. Саме ж об'єднання постійно наголошувало на своєму невторчанні у політику та зосереджувалося на соціально-релігійних справах, хоч на шпальтах газети „Мета” офіційного органу Союзу (1930-1939) постійно велася полеміка щодо різних аспектів українських реалій в умовах існування Другої Речі Посполитої. Український католицький союз мав стати альтернативою для тих українців Галичини, які не поділяли ідеологій лівого спектру і не сприймали тих методів, що їх використовували націоналістичні організації. Союз формував передумови для впровадження та поширення ідей Католицької акції серед українців Галичини.

Головою Союзу був Володимир Децикевич, членами головної ради – Михайло Галібей, Євген Гвоздицький, Олена Гординська, Модест Каратинський, Мар'ян Козак, д-р Володимир Кузьмович, д-р Володимир Сінгалевич, о. Йосиф Сліпий, Євстахія Тушинська, проф. Микола Чубатий та о. ігумен Климентій Шептицький. Протягом 1930-их років Союз вів релігійно-педагогічну, освітню, харитативну та культурно-економічну діяльність. У 1934-1937 роках УКС брав активну участь в організації разом з Богословським науковим товариством (1923-1939) циклу „Академічних вечорів”, що мали за мету виховання українського католицького інтелігента. Вечори пройшли по всій Східній Галичині під гаслом “За католицький світогляд”. Широка географія виїздів, яка охоплювала 12 міст, свідчила про успіх акції. У Львові відбулося 66 доповідей, в інших містах – 58, отже, за 1934-1937 роки Богословське товариство разом з Католицьким союзом підготувало та провело 124 доповіді. Такі акції сприяли поживленню культурного та духовного життя галицьких українців. „Вечори” не були суто

науковим явищем, а радше науково-популяризаторськими акціями з метою пропагування української науки та створення доброго ґрунту для її розвитку. Греко-католицький єпископат вважав „Академічні вечори” однією з форм мирянського апостоляту. Саме така активність позитивно впливала на зростання популярності та престижу Церкви серед української спільноти. Варто зауважити, що Союз нараховував 411 постійних членів, 21 окружний відділ, 261 місцевий гурток.

Другий підрозділ – *Діяльність Генерального інституту Католицької акції у Львівській архієпархії*” – знайомить з упровадженням на теренах Галицької митрополії у 1931 році Католицької акції, яку очолив Генеральний інститут з головним осередком у Львові. Детально подано обставини заснування Інституту, його організаційну структуру та форми діяльності. З’ясовано також труднощі, з якими зустрілись лідери католицького руху у стосунках з іншими громадськими й політичними інституціями та церковною ієрархією. Інститут мав статус юридичної особи за каноном 1489 та статтею XVI конкордату, укладеного між Варшавою та Ватиканом у 1925 році. Статут Католицької акції, на основі якого діяв Інститут, був прийнятий на засіданні галицького єпископату; у ньому підкреслювалося, що головною місією цієї інституції є об’єднання всіх існуючих католицьких товариств та творення нових. Церква поставила перед Генеральним інститутом наступні завдання: 1) поширювати теорію і практику Католицької акції; 2) готувати молодь для праці у різних католицьких товариствах; 3) організувати з’їзди, лекції, конференції та курси для мирян; 4) сприяти розбудові та поширенню католицького світогляду; 5) надавати фахові поради усім організаціям; 6) підтримувати видавництво католицьких книжок; 7) видавати часописи. Генеральним асистентом Католицької акції в Галицькій митрополії на початку був єпископ Іван Бучко, а згодом єпископ Микита Будка. Президентом Інституту був д-р Маркіян Дзерович. Офіційний орган Генерального інституту – журнал „Католицька Акція,” який виходив від 1934 до 1939 року. Часопис порушував суспільно-політичні, релігійно-церковні, обрядові, наукові та виховні питання.

Хоч діяльність Інституту так і не поширилась на всю Галицьку митрополію, все ж можна відзначити позитивні наслідки його діяльності протягом 1931-1939 років. Варто пригадати хоча б організацію свята „Українська молодь Христові” (УМХ) (1933), ювілейне святкування 950-ліття Хрещення Руси-України (1938), заснування католицьких товариств для хлопців та для дівчат, широку видавничу діяльність, заангажування у найрізноманітніші ділянки соціальної та духовної

праці. Із встановленням на Західній Україні у вересні 1939 року радянської влади усі політичні, культурні та релігійні організації припинили свою діяльність. Трагічна доля не оминула і Генеральний інститут Католицької акції, який з приходом Червоної армії припинив своє існування, а разом з ним згасла й ідея Католицької акції.

Третій підрозділ – *Товариство українських студентів-католиків «Обнова»* – висвітлює діяльність українських студентів-католиків, які протягом 20-их років ХХ ст. намагались творити потужний осередок духовного та громадсько-патріотичного життя у Львові. Розглянуто діяльність низки католицьких товариств, які після свого розпуску створили нове Товариство „Обнова”, що взяло собі за основу ідеали Католицької акції. При Товаристві було засновано кілька секцій: філософсько-релігійну, унійних праць, історичну, суспільних питань. Діяльність цього об’єднання не обмежувалась лише територією Галичини, а виходила далеко поза її межі, та й за кордони Другої Речі Посполитої. Члени товариства брали активну участь у міжнародних з’їздах та конференціях за кордоном і навіть очолювали деякі міжнародні комісії. Товариство стало членом міжнародної студентської католицької організації *Pax Romana* та Союзу слов’янських інтелектуалів. Також „Обнова” увійшла до складу Студентської репрезентації Союзу українських студентських організацій у Польщі. Офіційним часописом Товариства був журнал „Дзвони”, що виходив з 1931 до 1939 року. Головою редакційної колегії журналу був о. д-р Й. Сліпий, а членами редколегії – о. М. Конрад, о. Г. Костельник, проф. М. Чубатий та П. Ісаїв. „Дзвони” стали активним учасником літературного процесу, друкуючи на своїх шпальтах твори таких визначних українських прозаїків та поетів, як Б.-І. Антонич, Б. Лепкий, О. Лятуринський, У. Самчук, Ю. Липа, Н. Королева, В. Пачовський. Часопис стояв на сторожі української самобутності, не дозволяючи втягувати себе у політичні протистояння та чвари, гостро виступав проти радянської пропаганди, наголошуючи на її антирелігійному характері. У низці статей засуджувалась політика комуністів щодо української літератури та культури, які стали засобами комуністичної пропаганди в радянській дійсності. Журнал „Дзвони”, разом з „Метою” – органом УКС, був частково втягнутий у важливу на той час полеміку з газетою „Нова Зоря”, органом Української народної обнови, щодо східного чи західного вектора розвитку Греко-Католицької Церкви, а також з часописом „Літературний Вістник” Дмитра Донцова, закидаючи йому згубність проповідуваних ідей.

Треба ствердити позитивну роль „Обнови”, яку вона відіграла протягом свого існування у Львові з 1930 до 1939 року. Товариство було однією із небагатьох легальних студентських організацій, що могли відкрито впливати на життя студентської громади міста Львова. Хоч „Обнова” і не стала масовою католицькою студентською організацією (у найкращі часи число її членів досягало лише 100 осіб), зате її активна діяльність спричинила зростання популярності католицьких ідей та самої Церкви у галицькому суспільстві. Звичайно, „Обнова” була радше організацією еліти католицького студентства, яка навчалась тут спільно працювати на благо громади і Церкви. Треба віддати належне митрополитові Шептицькому, який постійно підтримував об’єднання протягом усієї його діяльності. Вихід „Обнови” на міжнародний рівень дав можливість заявити про українське студентство як про важливий чинник побудови кращої Європи.

Четвертий підрозділ – *Національно-релігійна маніфестація під гаслом «Українська молодь Христові» у Львові в 1933 році* – описує діяльність Генерального інституту Католицької акції та усіх інших католицьких товариств, які поєднали свої зусилля заради проведення великої маніфестації під гаслом „Українська молодь Христові”. Ідея такого свята зародилась ще у 1932 р., першою її озвучив митрополит Шептицький на одній із конференцій Марійських дружин. До того ж, папа Пій XI 24 грудня 1932 р. проголосив 1933 рік Святим ювілейним роком, тож було визначено в цей рік поєднати святкування Святого року зі Святом молоді. Так Генеральний інститут кинув клич усій молоді вставати під прапори Христа з гаслом „Українська молодь Христові”. З одного боку, це була відповідь тим націоналістичним та антирелігійним колам, які теж боролись за вплив на молодь. З іншого – було продемонстровано усім дієвість упровадженої на українському ґрунті Католицької акції. Перед Діловим комітетом свята постали дуже важливі завдання, які треба було швидко вирішити: 1) подбати про дозвіл польської влади на проведення свята; 2) подати інформацію про свято „УМХ” у всі місцевості, де мешкали українці; 3) опрацювати програму свята; 4) провести кампанію проти ворожої пропаганди, яка почалася зразу ж після проголошення ідеї такого свята. Хоч як це було важко і виглядало неможливим для здійснення, Діловий комітет таки домогся згоди від польської влади на проведення запланованої маніфестації вулицями Львова (часом навіть ультиматумами).

Не обійшлося і без протистояння різних політичних таборів. Так, націоналісти гостро засудили проведення свята, звинувачуючи

у нібито пропольській політиці усе духовенство та греко-католицькі товариства. Найрадикальніші члени ОУН оголосили бойкот цієї акції, боячись, що після свята відбудеться значний відтік молоді до католицьких товариств. Націоналісти ніяк не хотіли втрачати монополію на вплив на українську молодь. ОУН піддала сумніву не лише політику та дії Церкви, до якої у попередні роки ставилася позитивно, але і виступила проти авторитету митрополита Андрея, який проголосив це свято. Конфлікт переріс із ідейного в особистісний та у „малу громадянську війну” між різними політичними таборами. Особливо гостро виступила проти свята Студентська репрезентація Союзу українських студентських організацій у Польщі. Лідери студентського об’єднання заявляли, що метою свята буде створення організації Католицька акція української молоді, яка нібито мала замінити українську скаутську організацію „Пласт”, і прагнули цього не допустити. На захист студентів, які зголосилися взяти участь у святі, виступило Товариство українських студентів-католиків „Обнова”, яке гостро скритикувало позицію ОУН і Союзу українських студентських організацій у Польщі. Польська ж сторона сприймала свято „Українська молодь Христові” як вияв українського протесту та демонстрацію сили, звинувачуючи католицькі організації у симпатіях до ОУН.

Свято під патронатом митрополита Андрея урочисто відбулося 6-7 травня 1933 року у Львові, а 14 травня – по усіх парафіях Галицької митрополії. Діловий комітет нарахував біля 100 тис. учасників свята, хоч у самому поході вулицями міста, за даними того ж таки комітету, взяло участь до 60 тис. осіб. До Львова прибуло 30 спеціальних поїздів з учасниками свята та понад 4 тис. підвод стояло в передмістях Львова. Усе вказувало на велике зацікавлення святом української молоді. Польська преса, пишучи про це, відзначала, що для багатьох поляків проведення такого свята було несподіванкою, але захід пройшов досить організовано і цивілізовано, продемонстрував високу свідомість українців. Польська інформаційна агенція *Wschód*, подаючи інформацію про захід, применшила його масштаб, вказавши, що участь у святі „УМХ” взяло 40 тис., а у маніфестації вулицями Львова – близько 30 тис. осіб. Усі польські часописи, констатуючи події, використовували статистику польської інформаційної агенції, яка відрізнялась від статистики Ділового комітету свята, хоч, наприклад, часопис „*Nowy Wiek*” подав число учасників свята до 50 тис., „*Kurier Wileński*” 60 тис. учасників, „*Sprawy Narodowościowe*” досить докладно описали ситуацію, яка склалась у зв’язку зі святом, та саму маніфестацію, вказавши кількість 50 тис. учасників. До позитивів

свята-маніфестації варто віднести активність та згуртованість українського галицького суспільства, яке засвідчило високий рівень національної свідомості.

П'ятий підрозділ – *Молодіжні організації в структурі Католицької Акції* – представляє діяльність двох масових українських молодіжних організацій для хлопців та для дівчат, створених за зразком подібних – італійських та польських – у структурі Католицької акції. Саме свято „УМХ” дало поштовх заснуванню масової організації – Католицька акція української молоді (КАУМ). У 1933 році велика кількість української молоді виявила готовність брати активну участь у діяльності Товариства. Церква позитивно сприйняла таке бажання молоді; вперше вона отримала можливість відвести значну частину юнаків та дівчат від різних згубних ідеологій та спрямувати їх енергію у розвиток католицького руху. Впровадження Католицької акції у Галицькій митрополії мало спричинити постання великої кількості католицьких організацій як для осіб старшого віку, так і для молоді. Звичайно, єпископат брав за взірць розвиток Католицької акції в Італії та Польщі. У цих країнах Акція розвивалась за принципом діяльності генеральних та єпархіальних інститутів, до яких, відповідно, належали окремі чоловічі та жіночі католицькі товариства. З упровадженням Католицької акції Греко-Католицькій Церкві так і не вдалося одразу розвинути діяльність усіх цих чотирьох об'єднань. Певною мірою заснований разом із початком Акції Український католицький союз виконував роль чоловічого католицького товариства, хоч його діяльність часом нагадувала діяльність політичної партії.

У 1930 році польська влада заборонила скаутську організацію „Пласт”, що спричинило певний вакуум в організаційному житті молоді. Почався великий відтік молодіжних кадрів до українських підпільних організацій. Тому заснування КАУМ як організації, що могла заповнити порожнечу в суспільному житті, особливо сільської молоді, було досить доцільним. Українське село завжди зберігало національні традиції, у тому числі й церковні. Завданням об'єднання було творити нові кадри, дуже потрібні Церкві та українському суспільству. За статутом, осідком товариства став Львів, а сфера діяльності мала охоплювати усі єпархії Греко-Католицької Церкви. Мету та цілі своєї діяльності КАУМ визначала так: „На засадах, проголошених в енцикліці папи Пія XI „Про християнське виховання молоді” (*Divini Illius Magistri*), виховувати українську молодь – як під релігійним, так і під моральним оглядом мужніх і діяльних членів суспільства, перейнятих любов'ю до Католицької Церкви та українського народу”. Товариство

визнавало ідеологію „позитивного і конструктивного християнського націоналізму (патріотизму)”, оскільки значна частина молоді захоплювалась новими ідеями, що їх поширювали ідеологи націоналізму. Товариство намагалося скерувати симпатії молоді до націоналізму у християнське русло, де націоналізм не означав би ксенофобії, а служив би творчою насагою для праці на користь власного народу. Головою ради КАУМ став Андрій Мельник. До головної ради також увійшли: Роман Данилович (заступник голови), Василь Глібовицький (секретар), Леонтій Дяків (скарбник), Микола Грушкевич. Під кінець 1933 року раді вдалося заснувати один із гуртків у Станіславові, однак єпископ Григорій Хомишин не підтримав такого починання, тому діяльність КАУМ не змогла розвиватись у цій єпархії. Така ж ситуація була і в Перемиській єпархії, провід якої не дав дозволу на розвиток КАУМ. Взагалі, до кінця 1930-их років об'єднання так і не змогло вийти за межі Львівської архієпархії, за винятком кількох гуртків, що існували деякий час на теренах Станіславівської єпархії.

Згідно зі статутом, Католицька акція української молоді була суто чоловічим об'єднанням, тому в 1934 р. виникла Католицька акція української жіночої молоді (КАУЖМ). Товариство католицьких жінок використовувало у своїй діяльності статут КАУМ. Для ідеологічно-релігійного виховання КАУМ видавала місячник „Українське Юнацтво” (1933-1939), місячник „Лицарство Пресвятої Богородиці” (1933-1939) та організаційний листок „Готовсь” (1935-1937). Крім ведення духовно-виховної роботи, КАУМ створила Касу української католицької молоді для матеріальної допомоги підростаючому поколінню та всіляко сприяла самій Католицькій акції увійти в усі ділянки суспільного життя Східної Галичини. У 1937 році після довгих дискусій з польською владою вдалося на офіційному, державному рівні затвердити статут КАУМ, який змінив назву організації з „Католицька акція української молоді” на „Католицька асоціація української молоді «Орли»”. За статутом передбачались чотири головних рівні розбудови Товариства: центральний осідок, області, округи та теренові гуртки. За новим статутом КАУЖМ входила в структуру КАУМ „Орли”, творячи жіночу секцію товариства. Новим гаслом товариства стали слова: „За Христа і Україну”. Товариство набрало спортивно-скаутських рис, приймаючи ідеологією вже згаданого „християнського націоналізму”. На кінець 1939 року КАУМ „Орли” нараховувала 450 гуртків та 30 тис. членів. Хоч об'єднання стало масовою молодіжною організацією, Церкві в кінцевому результаті не вдалося досягнути поставленої перед собою мети. Католицький світогляд не став домінуючим

дискурсом у галицькому суспільстві, яке надало перевагу націоналістичній ідеології, хоч до початку Другої світової війни українські католицькі об'єднання були активними чинниками політичного і суспільного життя.

Шостий підрозділ – *Діяльність Української католицької народної партії – Української народної обнови (УКНП-УНО) та Товариства „Скала” в Станіславівській єпархії* – розповідає про діяльність Станіславівського єпископа Григорія Хомишина (1904-1949) та засновану ним УКНП-УНО, яка в контексті традицій християнської демократії включилась у політичну боротьбу в Польській державі. У 1930 році єпископ Хомишин та група католицьких інтелігентів консервативного напрямку, що гуртувались навколо газети „Нова Зоря”, проголосили створення у Східній Галичині нової партії. Об'єднання мало стати посередником у політичному процесі між українцями-католиками та польською владою. Єпископ Григорій Хомишин не міг сам очолити партію, оскільки цього не дозволяв його сан, зрештою, це могли трактувати як пряме втручання Церкви у політичні справи, проти чого виступав митрополит Андрей Шептицький. Тому партію очолив судовий радник Олексій Саяк, послідовно втілюючи в життя бачення єпископа. Програму та статут партії написав відомий у той час проф. д-р Степан Томашівський, врахувавши всі побажання владики.

Деякі світські та церковні діячі зразу ж запідозрили єпископа у тому, що він створює нову політичну силу на протипагу утвореному у Львові митрополитом Шептицьким УКС. Звичайно, так поставлене питання викликало в суспільстві резонанс, на який мусив прореагувати Хомишин. Через газету „Нова Зоря” він оприлюднив „Комунікат” у справі створення нової політичної партії, у якому зазначив, що створений у Львові митрополитом Шептицьким Католицький союз не був і не мав ставати у майбутньому політичною партією, а сама головна рада Союзу проголошувала свою позапартійність. Тому створення УКНП-УНО не могло суперечити діяльності Католицького союзу. „Комунікат” мав запобігти можливим непорозумінням між УКНП та УКС. Однак стосунки між цими двома об'єднаннями були досить натягнутими до кінця 1930-их років. Офіційним друкованим органом УКНП-УНО стала газета „Нова Зоря”, яка до того належала станіславівському Товариству безжених священників. Політична програма партії орієнтувалася на порозуміння з польською владою, і таке рішення мотивували тим, що приєднання Галичини до Польщі є доконаним фактом і цього не можна ігнорувати, інакше українське суспільство втратить можливість активного політичного життя

в Другій Речі Посполитій, яка намагалася остаточно змаргіналізувати українське питання. Відповідно до власного розуміння історичних реалій, УКНП у своїй програмі висунула вимогу об'єднання усіх українських земель у Польській державі, але з наданням українцям національно-територіальної автономії.

Багато українських партій одразу ж засудили єпископа, закидаючи йому політику угодовства та пристосуванства. Особливо активно проти Станіславівського єпископа виступила ОУН, яка навіть думки не припускала про можливість політичного порозуміння з поляками. Українське національне демократичне об'єднання (УНДО), яке в середині 1930-их рр. було близьким за поглядами до УКНП, зацікавилось діяльністю Станіславівського єпископа та пішло на зближення. Звичайно, ОУН негативно відреагувала на можливість симбіозу двох партій і дійшла навіть до того, що видала наказ ліквідувати деяких осіб. Члени ОУН В. Білас та Д. Данилишин 29 серпня 1931 р. у Трускавці вбили Т. Голувка – одного з лідерів польсько-українського порозуміння. Це викликало бурю протесту проти методів діяльності ОУН. Лідери УКНП скритикували націоналістичний рух. Єп. Хомишин засудив убивство віце-президента парламентського клубу Т. Голувка, смерть якого на деякий час зупинила спроби порозуміння, але спричинила актуалізацію українського питання. Так, уже у 1932 р. було засновано „Польсько-український бюлетень” – періодичне видання, що спеціалізувалось на висвітленні проблем польсько-українських стосунків. Бюлетень став трибуною багатьох українських та польських діячів, що порушували дражливі для суспільства питання.

У 1932 році УКНП було перейменовано в „Українську народну обнову” (УНО). Тим самим партія намагалась позиціонувати себе як всенародне католицьке об'єднання та здобути симпатії ширшого українського суспільства. Крім цього, єп. Хомишин остерігався опозиції з середовища Церкви. Багато хто асоціював УНО з корпоративними інтересами певної групи католицьких інтелектуалів, тому вирішено було перетворити його в організований католицько-політичний рух. У 1935 році УНО разом з УНДО бере участь у виборах до державних органів влади. За результатами голосування УНДО отримало в Польському сеймі 13, а у сенаті – 4 місця, тоді як УНО лише одного депутата у сеймі та одного сенатора. І. Волянський, голова УНО, став послом від Станіславівського виборчого округу № 66, священник Р. Лободич – сенатором. Усі українські послы та сенатори в сеймі створили спільну Українську парламентську репрезентацію на чолі з депутатом від УНДО В. Мудрим. Варто зазначити, що українські

партії вели невдалу парламентську боротьбу, переважно перебуваючи в опозиції, а українські парламентарні об'єднання потерпали від внутрішнього протистояння, що руйнувало їх зсередини. Властиво, участь у виборах і здобуття місця у сеймі та сенаті були найбільшими здобутками УНО на політичній сцені. До того ж єп. Хомишин не завжди поділяв політичні уподобання своїх союзників, а в самій партії теж були значні розходження.

Упродовж 1930-их років українські політичні сили робили кілька спроб об'єднатися та діяти злагоджено в питаннях захисту прав українського населення Польщі. УНО теж брала активну участь у цих акціях, входячи до так званого Контактного комітету та Українського народного конгресу. Усі зусилля такого роду були марними, порозуміння тривало недовго, внутрішні чвари та взаємні закиди робили свою справу, залишаючи українські політичні сили розрізненими. У 1936 році головою УНО стає видатний український суспільно-громадський діяч та головний редактор „Нової Зорі” Осип Назарук, який повів політику на зближення порізаних консервативних сил. Будучи в тісних контактах з В'ячеславом Липинським та емігрантським колом прихильників гетьмана Павла Скоропадського, він намагався створити спільний політичний фронт. Назарук працював над координацією спільних дій УНО з політичною партією гетьмана Союзом українських хліборобів-державників. Завдяки Назарукові, УНО залишалась конструктивною силою аж до Другої світової війни, втілюючи у життя принцип єп. Григорія Хомишина: „Щодо держави – лояльність, від держави – справедливість”. У такий спосіб партія до кінця свого існування відстоювала ідею національно-територіальної автономії та була речником польсько-українського порозуміння. Сам Осип Назарук навіть після вибуху війни не відійшов від ідеї порозуміння з поляками і підтримував утворення української автономії в межах Польської держави.

Організацією, що поширювала у Станіславівській єпархії ідеї Католицької акції, було Товариство „Скала”, засноване єп. Григорієм Хомишином у 1934 р. на протигагу заснованому Андреем Шептицьким у Львові Генеральному інституту Католицької акції. Хомишин не підтримував починань митрополита, провадячи свою специфічну політику. Звідси впливало і непорозуміння між двома інституціями, оскільки „Скала” не увійшла до структур Генерального інституту, а залишалась протягом тридцятих років незалежним об'єднанням. Саме у декларації „Організаційні підстави католицизму”, опублікованій 21 листопада 1934 р., єпископ інформував, у який

спосіб організовувати теренові відділи Католицької акції, наголошуючи на різниці між політичною діяльністю УНО та аполітичністю структур Акції. Саме цією декларацією було проголошено створення Товариства „Скала”, яке мало такі завдання: 1) готувати ґрунт для впровадження ідей Католицької акції в Станіславівській єпархії; 2) роз’яснювати цілі Акції; 3) готувати нові кадри для праці з мирянами; 4) видавати та популяризувати книжки і періодику; 5) організувати лекції, реколекції, курси та конференції; 6) відкрити при усіх парафіях католицькі читальні, бібліотеки та архіви. Проти заснування Товариства „Скала” одразу ж виступили не лише політичні угруповання, але й різні українські інституції. Товариство „Просвіта” та Ревізійний союз кооперативів звинуватили Хомишина у тому, що він, упроваджуючи у Галичині нові організації, хоче витіснити та зліквідувати уже існуючі. Насамперед йшлося про те, що запроваджені єпископом католицькі об’єднання розбивали монополію тих чи інших українських товариств. Хомишин, зі свого боку, розцінював конкуренцію як єдиний чинник, що міг стимулювати діяльність як одних, так і інших об’єднань.

Діяльністю Товариства „Скала” керував головний відділ, до якого входили д-р Іван Волянський (голова), д-р Лев Голінастій (секретар), Євген Барановський (заступник голови відділу) та Теодор Мартинець (скарбник). Членами головного відділу були: о. д-р Василь Василик, Федір Величко, о. Роман Лободич, о. проф. Лука Микитюк, д-р Богдан Несільський, д-р Антін Перегінець, Степан Слюсарчук, Северин Снігурович. Членами наглядово-ревізійної комісії Товариства стали: о. д-р Авсентій Бойчук, о. Юстин Гіряк, Ізидор Пісецький. У другій половині 1930-их років „Скала” налічувала 14 280 членів, 289 читалень, майже стільки ж бібліотек, 92 з яких мали близько 11 тис. томів літератури. Загалом діяльність Товариства „Скала” була вдалою, незважаючи на протистояння Товариства усім іншим – не лише світським, але й релігійним організаціям. До гострих зіткнень не дійшло, а це свідчило про існування плюралізму думок. Протилежні табори жваво дискутували, а за перебігом цієї дискусії уважно стежило все галицьке суспільство – від правих до лівих. Запропонована єп. Хомишиним форма католицького руху, хоч і була обмежена однією єпархією, але до самого початку Другої світової війни, поряд з УКНП-УНО, залишалася конструктивним чинником у політичній палітрі Східної Галичини.

П’ятий розділ – Український католицький рух у протистоянні з комуністичною та націоналістичною ідеологією – порушує одну

з найконтroversійніших тем, а саме тему конфлікту Церкви з прихильниками марксистської та націоналістичної ідеології. Цей конфлікт розглянуто в європейському контексті, багато уваги присвячено також зародженню в лоні українського католицького руху такого явища, як „християнський націоналізм” або „християнський патріотизм”. Одним із теоретиків українського „християнського націоналізму” у міжвоєнному Львові був Костянтин Чехович. Він послідовно підтримував ідею розбудови націоналізму у християнському дусі, не суперечного з вченням Церкви. Його погляди були викладені у книжці „Генеза і суть націоналізму. Християнський націоналізм”, що побачила світ 1939 року у Львові. „Християнський націоналізм”, що його розробляв Костянтин Чехович, активно пропагував часопис „Дзвони”. До цього напряму приставали насамперед освічені, глибоко мислячі люди, які розуміли небезпеки „інтегрального націоналізму”. Ще одним поборником ідеї „християнського націоналізму” був о. д-р Микола Конрад, який виклав свої погляди у статті „Націоналізм і католицизм”, опублікованій на шпальтах газети „Мета”. Згодом, у 1934 році, стаття вийшла книжкою – виданням „Бібліотеки Українського католицького союзу”, в якій автор наголошував, що націоналізм передовсім є патріотизмом, любов’ю до власного народу та народництвом.

У *Висновках*, відповідно до мети і завдань дисертації, зроблено узагальнення та підбито підсумки виконаного дослідження. Католицька акція, попри її чітко окреслений прокатолицький та процерковний ухил, стала одним із масових та найвпливовіших рухів тогочасної Європи. Кілька чинників стимулювали поширення католицьких товариств та організацій. Насамперед, це болісне розмежування між державою та Церквою, релігійним та світським життям, яке відбулося у XIX та на початку XX століття: держава обмежила роль і місце Церкви у суспільстві суто духовними справами, позбавила її права голосу в політичному та громадському житті. Це спричинило поступову секуляризацію суспільства, загострило антирелігійні настрої та сприяло антицерковній пропаганді. Держава постійно намагалась монополізувати владу, не залишаючи в ній місця для ієрархічної Церкви. Відтоді Церква втратила будь-які важелі впливу на розвиток подій у державі, перетворившись з активного гравця на пасивного спостерігача. Церква усвідомлювала, що вийти з такого стану вона не зможе силами суто церковних структур. Тому єпископати багатьох країн почали розвивати, а потім і втілювати в життя ідею передання частини обов’язків від Церкви мирянам, які разом з церковною

ієрархією мали б стати вагомим чинником суспільного та й, властиво, політичного життя. Церкві був потрібен сильний централізований рух мирян, який би адекватно реагував на дії державної влади. Саме в таких умовах зароджується Католицька акція та християнська демократія у Європі.

Іншим чинником, який пришвидшив розвиток організованого католицького мирянства, був новопосталий соціалістичний рух, що згодом переріс у комуністичний. Саме ці ідеології підштовхнули маси людей до активної діяльності в католицьких організаціях. Щоб конкурувати з цими явищами, Церкві потрібні були структури, які б адекватно реагували на виклики часу. Крім того, у кінці XIX ст. сама Церква визріла для того, щоб сказати нове слово у релігійній та соціальній сферах, тим самим створюючи підґрунтя католицького руху. Уся пропаганда Католицької акції була спрямована на те, щоб залучити мирян до активної співпраці з ієрархією Церкви. Церква сподівалась з допомогою мирян перехилити терези на свій бік у протистоянні з державою, досить часто арелігійною. Активність мирян ставила державу перед фактом, з яким треба було рахуватись, а водночас надавала Церкві можливості більшого суспільного маневру. Акція у співпраці з ієрархією виробила власну соціальну доктрину, що дозволяло їй виконувати активну роль серед мирян усього світу.

Виникнення Католицької акції на теренах Східної Галичини загалом не викликало великого захоплення та ентузіазму, за винятком вузького кола католицької інтелігенції та католицького студентства. Особливо вороже сприйняли впровадження Акції різні політичні та культурні організації. Якщо реакцію політичних кіл ще можна було спрогнозувати, то різко негативні відгуки культурно-освітніх товариств аж ніяк. На особливо сильну протидію Акція наштовхнулася по селах, де сильна прив'язаність до традиційного способу життя спричинювала несприйняття будь-яких новацій.

На тлі розвитку католицького руху помітно загострився старий конфлікт усередині греко-католицького єпископату, що пройшов червоною ниткою не лише через історію самої Церкви міжвоєнного періоду, але й усіх католицьких організацій, які, через позиції своїх лідерів, мусили конкурувати. Так, на галицькому ґрунті маємо справу з кількома центрами католицького руху, серед яких перші ролі відіграли Львів та Станіславів. У 20-30-их роках XX століття Греко-Католицька Церква опинилась у зтяжньому внутрішньому конфлікті, пов'язаному з різним баченням майбутнього розвитку самобутності Церкви. Греко-католицьке духовенство поділилося на два табори,

один з яких підтримував просхідну (візантійську) орієнтацію, а другий – прозахідну (латинську). З діяльністю цих таборів поставали суперечності не лише у ставленні Церкви до обрядових справ, зокрема celibату, а у визначенні політичних симпатій.

Прихильниками ідеї візантійства були митрополит Андрей Шептицький та значна частина духовенства Львівської архієпархії. Цей церковний табір наголошував на потребі повернення до джерел власної духовності та чистоти обряду, бо від часів Берестейської унії до початку ХХ ст. греко-католицький обряд перейняв багато латинських практик, які, на думку цього табору, не були притаманні східній духовності. Очищення обряду мало би сприяти успіхові місійної праці Греко-Католицької Церкви на сході, особливо серед населення Росії. Митрополит Шептицький заснував монастир отців студитів, який мав піклуватися тим, щоб максимально наблизити греко-католицькі літургійні практики до східної традиції православних.

Інший табір греко-католицького духовенства, відомий як „латинники”, засуджував такі „провізантійські” погляди та виступав за максимальне зближення Греко-Католицької та Римо-Католицької Церков. „Латинники” наголошували на тому, що зближення греко-католиків з православ'ям приведе Церкву до нової „схизми”. Лідером прозахідного табору був Станіславівський єпископ Григорій Хомишин. Подібних поглядів дотримувався Перемиський єпископ Йосафат Коциловський (1916-1946), хоч його звернення до вірних єпархії були набагато поміркованіші, ніж пастирські листи єп. Хомишина.

Варто наголосити на тому, що погляди митр. Шептицького та єп. Хомишина розділяла дуже тонка межа. Обидва вони не ставили під сумнів таких реалій, як Берестейська унія, вірність Римському Апостольському престолові, власну католицькість тощо. Розбіжності значною мірою торкалися обрядових деталей, у які Рим не втручався, вважаючи це внутрішньою справою Греко-Католицької Церкви. Необхідно зазначити, що політичні погляди обох ієрархів збігалися. Так, обоє засуджували терористичну діяльність націоналістів та використання молоді у підпільних рухах, закликали до певної лояльності щодо Другої Речі Посполитої, обстоювали активне ангажування галицьких українців у політичні справи, закликали не бойкотувати вибори до польських органів влади, а стояти на позиціях конструктивного діалогу. Але якщо митрополит був прихильником широкої розбудови українських національних інституцій, то єп. Хомишин дотримувався позиції невтручання у світські справи такого роду, вважаючи, що Церква має займатися виключно релігійними аспектами

життя (щоправда, при цьому був лідером УКНП-УНО). Шептицький відмовлявся брати участь у діяльності будь-яких українських політичних партій та навіть заборонив католицьким товариствам втручатись у політику, проте активно підтримував розвиток національних установ. Тому-то він прихильно ставився до надання Церкві помірковано-національного колориту, тоді як єп. Хомишин категорично засуджував перетворення Церкви у релігійно-національну установу.

Полеміка щодо „візантійства” була актуальною протягом 20-30-их років ХХ ст., у неї були втягнуті католицькі періодичні видання Львівської архієпархії та Станіславівської єпархії. Суперечки з цього питання тривали довгий час без жодних наслідків. Вони не додавали Церкві авторитету з боку пересічних вірних, які часто були свідками внутрішнього протистояння крайніх таборів єпископату, замість його злагодженої діяльності. Варто зазначити, що аж до вибуху Другої світової війни кожен церковний табір залишався зі своїми поглядами, час від часу полемізуючи та роблячи закиди іншій стороні. Такий стан Церкви відбився у діяльності багатьох католицьких товариств, які були або „пролатинськими”, або підтримували так званий „візантійський” табір (останні зблизились з українським національним рухом та стояли на позиціях здобуття Україною цілковитої незалежності). Усіх „примирив” прихід Червоної армії до Східної Галичини: і одних, і других, без огляду на церковно-обрядову орієнтацію, більшовики відправили поневірятися по радянських тюрмах і таборах. Суперечності, які існували між Львівською архієпархією та Станіславівською єпархією, були віддзеркаленням трагічної багатовікової історії не лише української Церкви, але й всього народу. З огляду на відсутність української держави, Церква часто мусила брати на себе не лише релігійні, але й суспільно-політичні функції. Відсутність можливості всебічного розвитку призвела до того, що протягом десятиліть українці, а разом з тим і Церква, орієнтувалися на різні духовні центри, тим самим поглиблюючи кризу власної ідентичності.

Попри усі негативи, протягом 1930-их років спостерігалось значне зростання католицького руху. А діяльність таких товариств, як УКС, КАУМ, КАУЖМ „Скала”, та навіть політичної партії УНО, свідчила про певний рівень популярності серед галицького українства ідей Католицької акції та християнської демократії. Таким чином, католицький рух займав особливе місце в реаліях Галичини, намагаючись набрати масового характеру. Важливим плюсом католицького руху було те, що він був цілком легальним і мав апробацію

польської влади. Його лідери дотримувалися думки, що для реалізації національних устремлінь українського народу треба використовувати усі наявні можливості тогочасної правової системи Другої Речі Посполитої. Цим вони наражали себе на гостру критику з боку націоналістичного підпілля, яке таврувало таку позицію як „угодовську” та пристосуванську.

Надії ієрархії Греко-Католицької Церкви консолідувати суспільство за допомогою Католицької акції не виправдалися. Інакше й не могло бути, оскільки більшість галицьких українців була зорієнтована на перманентну боротьбу за встановлення у майбутньому власної держави, тоді як Акція та католицький рух більше підходили б до діяльності в межах уже існуючого власного державно-політичного організму. Добрим прикладом тут може слугувати діяльність польської Католицької акції, яка не висувала на свої знамена гасло боротьби за власну державу, а зосередилась на відстоюванні прав Церкви і тієї частини суспільства, яка підтримувала католицький рух і католицький світогляд.

Беручи до уваги складну політичну ситуацію, в якій опинилася Східна Галичина у міжвоєнному періоді, та постійну міжпартійну ворожнечу українських політичних сил, католицькому рухові судилося стати лише одним із елементів суспільного протистояння. Особливу конкуренцію католицький рух склав націоналістичним організаціям, зокрема ОУН. Наприклад, ОУН вбачала у діяльності КАУМ та КАУЖМ загрозу для розвитку власних молодіжних структур, бо вони стали конкурувати з „Юнацтвом ОУН”. Жорстка конкуренція між ними виховувала дух суперництва, який не завжди залишався в рамках лише спортивного протистояння. Це й не дивно, бо після того, як польська влада заборонила українську скаутську організацію „Пласт”, місце останньої прагнули зайняти як спортивне товариство „Луг”, так і КАУМ „Орли” та „Юнацтво ОУН”. Українська молодь знову розійшлася по різних таборах, а апогеєм цього розбиття стало протистояння католицького та націоналістичного таборів у 1933 році в часі проголошення свята „Українська молодь Христові”. Саме польська влада радикалізувала ситуацію своїми неадекватними діями та заборонами, назвавши антипольською активну діяльність багатьох українських організацій. Агресивна політика поляків щодо українців в кінці 1930-их років взагалі допомогла звести до того ворогуючі українські табори в одну нішу, де майже усі українські організації та товариства віднайшли у своїх програмах спільне, а саме національний інтерес українців.

Жорстке протистояння між ОУН та католицьким табором на початку 1930-их років переросло під кінець десятиліття у більш-менш мирне співіснування, а згодом навіть у певну симпатію значної частини членів католицьких товариств до політичної програми ОУН, за винятком, звичайно, терору як засобу досягнення цілі. Таке зближення стало можливим завдяки тому, що католицький рух почав дедалі активніше заторкувати ідею національної справедливості, домагаючись вирішення „українського питання” в Центрально-Східній Європі. Зрештою, як і більшість українських культурно-освітніх інституцій того часу, в певний момент поряд зі своїм головним завданням католицькі товариства починають проголошувати ідеї українського патріотизму, що знайшло вияв у такому явищі, як „християнський патріотизм” або „християнський націоналізм”. Можна впевнено сказати, що майже увесь український католицький рух протягом 1930-их років стояв саме на позиціях „християнського патріотизму”, що виразилось у таких гаслах, як „Бог та Україна”, „Христос – наша сила”, „За Христа та Україну”. У 1899 року митрополит Андрей Шептицький чітко визначив ставлення Церкви до патріотизму та Батьківщини: „Християнин має любити усіх людей, але це не перешкоджає, щоб найперше любити свою сім’ю і свою Вітчизну [...] Християнин може і повинен бути патріотом, а його патріотизм не може бути ненавистю і не сміє накладати обов’язків, противних вірі”. Відтоді аж до часу активної діяльності УКС, КАУМ „Орли”, ТУСК „Обнова”, УНО можемо простежити поширення серед вірних греко-католиків ідей „християнського патріотизму”. Унікальність його полягала у тому, що саме Церква змушена була брати на себе суспільно-політичні функції, будучи єдиною історично неперервною націєтворчою інституцією галицьких українців. У міжвоєнний час саме ідеологія „християнського націоналізму” (або патріотизму) кидає виклик ідеології „інтегрального націоналізму”, проголошуючи християнську релігію, католицький світогляд та етику найвищим добром нації, саму націю – найбільшою цінністю, а християнські чесноти – єдиною підставою для її остаточного вкорінення серед народів Європи.

Українська Католицька акція не лише залишила значний слід в історії галицьких українців міжвоєнної доби, але й була носієм європейських цінностей в українському суспільстві. Беручи початок у Західній Європі, вона, активно діючи у країнах центрально-східної частини континенту, прийшла і на галицький ґрунт. З моменту впровадження Католицької акції єпископатом Греко-Католицької Церкви

українці Східної Галичини стали учасниками великого європейського проекту Церкви. Прихід же 1939 року в Західну Україну Червоної армії знищив не лише її унікальний суспільний та культурно-релігійний клімат, в якому виростала і творила нова українська генерація, але й повністю змінив її світ, почавши історію з „чистого аркуша”, де не було місця не лише українському католицькому рухові, але й Греко-Католицькій Церкві.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ АВТОРА

1. Działalność Greckokatolickiego Teologicznego Towarzystwa Naukowego we Lwowie (1923-1939) // Prace Historyczno-Archiwalne. – Rzeszów: Archiwum Państwowe w Rzeszowie – Polskie Towarzystwo Historyczne PAN, 2005. – Т. XV. – S. 119-128.

2. Działalność Ukraińskiej Odnowy Narodowej oraz Towarzystwa „Skala” w diecezji Stanisławowskiej (1930-1939) // Prace Historyczno-Archiwalne. – Rzeszów: Archiwum Państwowe w Rzeszowie – Polskie Towarzystwo Historyczne PAN, 2005. – Т. XVI. – S. 39-69.

3. Działalność Ukraińskiego Związku Katolickiego w Galicji Wschodniej (1930-1939) // Prace Historyczno-Archiwalne. – Rzeszów: Archiwum Państwowe w Rzeszowie – Polskie Towarzystwo Historyczne PAN, 2006. – Т. XVII. – S. 84-106.

4. Українські католицькі організації у Східній Галичині (1930-1939) // Історія релігій в Україні. Науковий щорічник. – Львів: Інститут релігієзнавства – Філія Львівського музею історії релігії, 2006. – Кн. 1. – С. 167-174.

5. Католицька Акція у Європі (кінець XIX початок – XX століття). На межі між релігією та політикою // Религия и гражданское общество: через межкультурные коммуникации – к диалогу цивилизаций, Сборник научных трудов международного семинара 26-28 октября 2005 года, г. Ялта. – Симферополь: Таврический национальный университет им. В.И. Вернадского. – 2006. – С. 23-27.

6. Ковчег. Науковий збірник із церковної історії. – Львів: Інститут історії Церкви Українського католицького університету. – 2007. – Ч. 5. – С. 248-255.

АНОТАЦІЯ

Беген О. Б. Католицька акція і українські католицькі товариства у Східній Малопольщі (Східній Галачані) в міжвоєнний період. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора гуманітарних наук (Ph.D.) у галузі історії. Люблінський католицький університет Івана Павла II. – Люблін, 2007.

На тлі масової активності ліберальних ідеологій кінця XIX – початку XX ст. у Європі розгорнув діяльність католицький суспільний рух мирян, що знайшов підтримку єпископату Католицької Церкви. Згодом він отримав назву „Католицька акція”, ставши важливим чинником Римського Апостольського престолу у протистоянні різним ворожим Церкві ідеологіям. Почавшись у країнах Західної Європи (Італія, Франція, Бельгія, Німеччина), католицький рух та його ідеї знайшли активних прихильників і в центрально-східній її частині.

З моменту здобуття Польщею незалежності у 1918 р. Римо-Католицька Церква активно підтримувала розвиток католицьких товариств та організацій аж до впровадження у 1930 р. Католицької акції. Винятком не була і Греко-Католицька Церква, предстоятель якої Андрей Шептицький у 1931 р. оголосив про поширення діяльності Католицької акції в Галицькій митрополії на чолі з Генеральним інститутом (ГІКА) у Львові, консолідуючись таким чином зі світовим рухом католиків-мирян. Інститут при підтримці єпископату став одним із поважних осередків апостольства мирян у Галицькій митрополії. На рахунок цієї інституції успішне проведення свята „Українська молодь Христові” у 1933 р., святкування 950-ліття Хрещення Руси-України у 1938 р., заснування великої мережі католицьких товариств для хлопців (КАУМ) та дівчат (КАУЖМ), потужна видавнича діяльність, ангажування у сфері соціального та духовного життя греко-католиків Східної Галичини. На українських землях було два центри діяльності Католицької акції: Львів та Станіславів. У Станіславській єпархії активно діяли Товариство „Скала” та політична партія Українська народна обнова (УНО). Прихід же в Західну Україну Червоної Армії у 1939 р. поступово знищив не лише унікальний клімат, у якому виростала і творила нова генерація української молоді, але й повністю змінив попередній світ, починаючи історію з „чистого аркуша”, де не було місця не лише українському католицькому рухові, але й Греко-Католицькій Церкві.

Ключові слова: Католицька акція, українські католицькі товариства, Греко-Католицька Церква, Галицька митрополія, Східна Галичина, Східна Малопольща.

АННОТАЦІЯ

Беген О. Б. Католическая акция и украинские католические общества в Восточной Малопольше (Восточной Галичине) в межвоенный период.

Диссертация на соискание научной степени доктора гуманитарных наук по специальности „история” (Ph.D.). Люблинский католический университет Иоанна Павла II. – Люблин, 2007.

На фоне массовой активности либеральных идеологий конца XIX – начала XX вв. в Европе развернуло свою деятельность католическое общественное движение мирян, поддержанное епископатам Католической Церкви. Позже оно получило название „Католическая акция”, являясь важным фактором Римского Апостольского престола в противостоянии различным враждебным по отношению к Церкви идеологиям. Стимулом к созданию светских корпоративных объединений стала энциклика *Rerum novarum* папы Льва XIII с 1891 г., в которой было подробно изложено содержание социальной доктрины Церкви. После стран Западной Европы (Италия, Франция, Бельгия, Германия) католической движение и его идеи обрели активных сторонников и в центрально-восточной её части.

С момента обретения Польшей независимости в 1918 г. Римско-Католическая Церковь активно поддерживала развитие католических обществ и организаций, вплоть до внедрения Католической акции. В 1926 г. в Варшаве состоялся первый Католический съезд, на котором основано Католическую лигу, которая должна была действовать во всех епархиях. В 1928 г. была создана Комиссия епископата по делам акции, в которую вошли, кардиналы Август Гльонд, Александр Краковский, митрополиты Адам Стефан Сапега и Андрей Шептицкий, а также епископ Станислав Адамский. 24 ноября 1930 г. кардинал А. Гльонд провозгласил создание Генерального института католической акции (NIAK) с центром в Познани.

Не была исключением и Греко-Католическая Церковь, предстоятель которой Андрей Шептицкий в 1931 г. задекларировал начало деятельности Католической акции в Галицкой митрополии во главе с Генеральным институтом (ГИКА) во Львове, консолидируясь таким образом с общекатолическим движением мирян. Генеральным

ассистентом Католической акции в Галицкой митрополии вначале был епископ Иван Бучко, а впоследствии епископ Никита Будка. Пост президента Института с момента его создания и до ликвидации занимал д-р Маркиян Дзерович. Официальным изданием Генерального института являлся журнал „Католическая Акция”, который регулярно издавался с 1934 до 1939 года. На страницах журнала обсуждали общественно-политические, религиозно-церковные, обрядовые, научные и воспитательные вопросы.

Институт при помощи епископата стал одним из важнейших центров апостольства мирян в Галицкой митрополии. На счету этого учреждения успешное проведение праздников „Украинская молодежь Христу” в 1933 г., празднование 950-летия Крещения Руси-Украины в 1938 г., основание обширной сети католических обществ для юношей (КАУМ) и девушек (КАУЖМ), мощная издательская деятельность, ангажирование в различные сферы социальной и духовной жизни греко-католиков Восточной Галичины. В 1937 году после долгих дискуссий с польскими властями удалось на государственном уровне утвердить устав КАУМ, частично изменив название организации с Католическая акция украинской молодежи на Католическая ассоциация украинской молодежи „Орлы”. Новым лозунгом общества стали слова: „За Христа и Украину”. В процессе своей деятельности молодёжно-мирянское объединение приобрело спортивно-скаутские приметы, исповедуя в идеологии так называемый „христианский национализм” („христианский патриотизм”). На конец 1939 г. КАУМ „Орлы” насчитывала 450 кружков и 30 тыс. членов.

С 1930 г. во Львовской архиепархии активно работало еще одно объединение для украинцев-католиков под названием Украинский католический союз (УКС). Союз стал альтернативой для тех украинцев Галичины, которые не разделяли идеологии левого спектра и не воспринимали тех методов, которые использовали националистические организации. Объединение формировало предпосылки для внедрения и распространения идей Католической акции среди греко-католиков Галиции. Таким образом, на украинских землях существовало два центра деятельности Католической акции: Львов и Станиславов. В Станиславовской епархии вели активную деятельность под непосредственным руководством епископа Григория Хомишына Общество „Скала” и политическая партия Украинское народное обновление (УНО). Эти организации конкурировали из Генеральным институтом и УКС во Львовской архиепархии.

Вступление же на земли Западной Украины Красной армии в 1939 г. постепенно уничтожило не только общественно-политическую систему, но и духовно-культурную атмосферу, в которой воспитывалось и действовало молодое поколение галицких греко-католиков, полностью изменив предыдущий мир, начиная историю заново, „с чистого листа”, где уже не было места не только для украинского католического движения, но и для самой Греко-Католической Церкви.

Ключевые слова: Католическая акция, украинские католические общества, Греко-Католическая Церковь, Галицкая митрополия, Восточная Галиция, Восточная Малопольша.

SUMMARY

Behen O. B. Catholic Action and Ukrainian Catholic Societies in Eastern Little Poland (Eastern Galicia) in the Interwar Period. – Manuscript.

A dissertation towards the requirements of an academic degree of the doctor of humanities (Ph.D.) with a speciality in history. John Paul II Lublin Catholic University. – Lublin, 2007.

The activities of the Catholic social movement of laypeople, which found support from the episcopate of the Catholic Church, developed against the background of mass activities of liberal ideologies from the end of the 19th to the start of the 20th century in Europe. Eventually, it received the name Catholic Action, becoming an important factor of the Roman Apostolic See in opposition to various ideologies hostile to the Church. Starting with the countries of western Europe (Italy, France, Belgium, Germany), the Catholic movement and its idea found active support also in its central-eastern part. From the moment Poland gained independence in 1918, the Roman Catholic Church actively supported the development of Catholic societies and organizations to the introduction of Catholic Action in 1930. The Greek Catholic Church was no exception. Its head, Andrey Sheptytsky, in 1931 announced the spread of the activities of Catholic Action in the metropolitanate of Halych at the head of the General Institute in Lviv, in this way consolidating it with a secular movement of lay Catholics. With the support of the episcopate the institute became one of the recognized centers of the lay apostolate in the metropolitanate of Halych. Under the auspices of this institution the Ukrainian Youth for Christ event was successfully conducted in 1933, the celebration of the 950th anniversary of the Baptism of Rus-Ukraine held in 1938, and the establishment of a large network of Catholic societies for boys (KAUM)

and girls (KAUZhM), strong publishing activities, and involvement in the sphere of the social and spiritual life of the Greek Catholics of eastern Galicia occurred. The activities of Catholic Action had two centers in Ukrainian lands; the first was Lviv and the second Stanislaviv. The Skala society and the political party Ukrainian People's Renewal actively operated in the Stanislaviv eparchy. The arrival of the Red Army in western Ukraine in 1939 gradually destroyed not only the unique climate in which the new Ukrainian generation arose and grew but totally changed the world of that time, starting history with, one could say, a "clean leaf," where there was no place either for the Ukrainian Catholic movement or the Greek-Catholic Church.

Key words: Catholic Action, ukrainian catholic societies, Greek Catholic Church, metropolitanate of Halych, Eastern Galicia, Eastern Little Poland.

